

та цінності. Цей процес передбачає усвідомлення студентами необхідності щоденної роботи над собою, зокрема: пізнання та самопізнання, активної участі у саморозвитку та самовираженні, побудови системи цінностей та ідеалів, гуманістичного ставлення до людей, людяності, активності та здатності до творчої діяльності. Вища освіта є однією з ключових сфер навчально-професійної діяльності молоді та має значний потенціал у формуванні їхнього ціннісного світогляду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головаха Є.І. Суперечливість ціннісних орієнтацій і професійне самовизначення особистості. Філософська думка. 1986. № 2. С. 16–25.
2. Жигайло Н.І. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій студентської молоді. Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології». 2009. Вип. 1(6). С. 227-237.
3. Жулінська О.В. Формування ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді в психолого-педагогічних умовах. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. 2011. №32-33. С. 293-298.
4. Козьменко О.І. Аналіз впливу різноманітних чинників на успіх студентів в університеті. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2018.Серія 5, Вип. 63. С. 82-85.
5. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія : навч. посіб. 2-ге вид., доповн. К. : Академ-видав, 2011. 384 с.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

Мельничук М. М.

*Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка,*

Важливою якістю, яка свідчить про соціальну зрілість особистості та сприяє її повноцінній адаптації у суспільстві є міжособистісна толерантність. Саме тому проблема психологічного вивчення причин, механізмів і наслідків толерантності особистості є актуальною суспільною проблемою. Проведений огляд соціально-філософських, релігійних та етичних концепцій дозволяє говорити про відповідні засади вивчення толерантності у психології. У цих джерелах толерантність розглядається як певний гуманістичний ідеал і важлива морально-етична норма людських взаємовідносин, як світоглядна позиція і водночас певна діяльнісна настанова, що реалізується через любов та повагу до «іншого». Толерантність може розглядатися і у призмі взаємовідносин, і як культура толерантної свідомості, що дозволяє співіснувати різним точкам зору, різним за значенням і розміром соціальним групам. Безсумнівний інтерес являє собою дослідження гендерних особливостей взаємозв'язку показників системи толерантності. Ціннісні орієнтації особистості являють собою складну динамічну структуру, яка не тільки залежить від цінностей соціуму, але й підвержена закономірним змінам у процесі онтогенезу і несе на собі відбиток індивідуальних та гендерних відмінностей. У вітчизняній та зарубіжній психології та соціології накопичено достатньо багато досліджень, які демонструють відмінності у значимості тих чи інших цінностей для чоловіків та жінок.

Метою нашого дослідження являється аналіз гендерних особливостей взаємозв'язку показників системи толерантності, а саме ціннісних орієнтацій як регулятора даної системи, що показано у попередньому емпіричному дослідженні.

У дослідженні взяли участь студенти Полтавського національного педагогічного університету віком від 20 до 21 років, які навчаються за різними спеціальностями на п'ятому курсі факультету психології і соціальної роботи (69), фізико-математичного (103), історико-географічного (75) факультетів. Обсяг вибірки – 250 осіб. Група студентів мала однаковий вік та рівень освіти. До неї

увійшли представники обох статей (149 чоловічої та 101 жіночої статі).

Досліджувані-студенти юнацького віку є оптимальним контингентом для вивчення толерантності як системної характеристики особистості за таких причин: 1) вони у цілому мають достатній рівень сформованості компонентів всіх трьох основних рівнів толерантності; 2) студентство – це період розвитку, що в найбільшому ступені виявляє залежність від конкретних соціально-історичних умов. Тому студенти найбільш сензитивні до змін у суспільстві, трансформацій ціннісних орієнтацій і смислоутворюючих життєвих установок, зокрема пов'язаних зі ставленням до інших, до різних великих і малих соціальних груп.

Методика й організація дослідження. Арсенал нашого дослідження складається із наступних методик (відповідно до попереднього обґрунтування причин нашого вибору): методика «Опитувальник оцінки нервово-психичної стійкості (ЛВМА ім. С.М.Кірова)» – психофізіологічний рівень; методика «Тест дивергентного (творчого) мислення Ф. Вільямса» – психологічний рівень (когнітивний компонент); методика «Опитувальник для діагностики здібності до емпатії (за А.Мехрабіаном, Н.Епштейном)» – психологічний рівень (емоційний компонент); методика Н.Холла на визначення рівня емоційного інтелекту – психологічний рівень (емоційний компонент); методика дослідження малюнкової фрустрації (за С.Розенцвейгом) – психологічний рівень (поведінковий компонент); методика Ш.Шварца для вивчення цінностей особистості – соціально-психологічний рівень; методика «Експрес-опитувальник «Індекс толерантності» (за Г.У.Солдатовою, О.О.Кравцовою, О.Є.Хухлаєвим, Л.А.Шайгеровою)»; методика діагностики загальної комунікативної толерантності (за В.В.Бойко). Аналіз результатів проводився за допомогою методів математичної статистики SPSS. Огляд найбільш «інформативних кореляцій» (за Пірсоном) шкали «Кількісний аналіз» методики «Експрес-опитувальник «Індекс толерантності» (за Г.У.Солдатовою, О.О.Кравцовою, О.Є.Хухлаєвим, Л.А.Шайгеровою)» і загальної шкали методики діагностики загальної комунікативної толерантності (за В.В.Бойко) з іншими змінними у межах кожної статі дозволив виявити наступне.

Результати дослідження. Дослідження «Індексу толерантності» у юнаків і дівчат виявило важливі відмінності та спільні риси у взаємозв'язках толерантності з іншими психологічними характеристиками. Результати показують, що толерантність тісно пов'язана з рівнем соціальної адаптації у представників обох гендерних груп, причому виявлені кореляції є надзвичайно високими, особливо у дівчат ($r=0,960$; $p<0,001$). Це свідчить про те, що толерантність є важливим чинником соціальної зрілості, а соціально адаптовані люди, як правило, виявляють більшу толерантність до оточуючих.

У юнаків також виявлено високий рівень зв'язку толерантності із соціальною адаптацією ($r=0,895$; $p<0,001$), що підтверджує ідею про спільні механізми, що лежать в основі обох явищ. Однак, у чоловічої вибірки спостерігається менша сила взаємозв'язків за іншими шкалами, що свідчить про менш диференційовану систему детермінант толерантності порівняно з дівчатами. Важливо зазначити, що у дівчат помітна негативна кореляція між толерантністю і такими аспектами, як самозахист та інтрапунітивні реакції, що свідчить про тенденцію менше звинувачувати себе і більше підтримувати своє «Я». Ця особливість відсутня у юнаків, де подібні взаємозв'язки не виявлені на значущому рівні.

Аналіз структури цінностей, виміряних методикою Шварца, показав, що толерантність у обох гендерних груп корелює з такими ціннісними орієнтаціями, як «універсалізм» та «доброта», що свідчить про важливість гармонії, децентрації та позитивного ставлення до інших для формування толерантності. Водночас орієнтація на «владу» мала від'ємну кореляцію, що вказує на те, що занадто сильна концентрація на власному статусі перешкоджає розвитку толерантності. Проте у юнаків значення «влади» у системі взаємозв'язків толерантності є вищим, що підкреслює важливість статусу для їхньої системи цінностей.

Міжособистісна толерантність також відрізняється між юнаками і дівчатами. У дівчат вона більш пов'язана з такими аспектами, як «неприйняття іншого», «категоричність» і «невміння приховувати почуття», тоді як у юнаків на

першому місці стоять «категоричність» та «прагнення переробити іншого». Це говорить про те, що дівчата більше зосереджені на емоційному сприйнятті інших, а юнаки – на домінуванні та контролі над іншими.

У обох групах виявлено кореляції між толерантністю і творчим дивергентним мисленням, що підтверджує важливість гнучкості мислення для проявів толерантності. Проте у юнаків ця кореляція є сильнішою, що вказує на більшу роль творчого мислення в їхній системі взаємозв'язків толерантності. Це може свідчити про те, що юнаки більше покладаються на інтелектуальні ресурси для адаптації і розвитку толерантних установок, тоді як дівчата схильні базувати свої прояви толерантності на соціальних і емоційних взаємодіях.

Кореляції «Індексу толерантності» з емоційним інтелектом та емпатією виявили слабкі взаємозв'язки з емпатією (за методикою Мехрабіана), що свідчить про певний вплив здатності до розуміння емоцій інших на рівень толерантності, особливо у дівчат. У юнаків емоційна поінформованість мала менший вплив, що вказує на різницю в тому, як гендерні групи використовують емоційні знання для розвитку толерантності.

Отже, узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що толерантність тісно пов'язана із соціальною адаптацією, особливо у дівчат, де взаємозв'язок є сильнішим. Для обох статей важливими є такі цінності, як універсалізм і доброта, тоді як орієнтація на владу негативно впливає на розвиток толерантності, особливо у юнаків. Також юнаки проявляють більш диференційовані підходи до толерантності, зокрема покладаються на творчість та гнучкість мислення, тоді як дівчата більше зосереджені на емоційній і соціальній взаємодії.

Ці висновки мають значення для подальшого вивчення психологічних особливостей толерантності і розробки програм для розвитку толерантних установок у молоді, враховуючи гендерні відмінності та особливості соціальної адаптації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бубер М. Я і ти. Шлях людини за хасидським вченням. К.: Дух і література, 2012. 272 с.
2. Залановська Л.І. Методологія дослідження компонентів міжетнічної толерантності. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова*. Серія. Психологія. 2015. Вип. 2 (36). С. 58–68.
3. Коваленко А.Б. Психологія міжособистісного взаєморозуміння. Київ, КНУ імені Т. Шевченка, 2010. 287 с.
4. Мельничук М.М., Павленко В.Г. Психологія толерантності особистості (на матеріалі дослідження студентів): монографія. Полтава: ФОП Мірон І.А., 2014. 244 с.
5. Мельничук М.М. Теоретичне дослідження змісту і форм розвитку толерантності учнівської молоді засобами кіномистецтва форм. *Теорія і практика сучасної психології*. № 2 (20), 2020. С. 72 –84.
6. Пірен М.І. Толерантність – дієвий чинник злагоди та консолідації. *Соціальна і гуманітарна політика*. Вісник НАДУ. 2015. № 2. С.51–56
7. Тягло О. Міграція і толерантність. Що таке сучасна толерантність? Київ: Стилос. 2007. С.143–148.
8. Bem S.L. Gender scheme theory: A cognitive account of sex-typing. *Psychological Review*. 1981. V. 88. P. 354–364.
9. Frankl V. Der unbewußte Gott. Psychotherapie und Religion, München, 1997.
10. Rogers C. On Becoming a Person. A Therapist's View of Psychotherapy. Robinson, 2016.
11. Toffler A. Global Gladiators Challenge the Power of Nations. *New Perspectives Quarterly*. 2000. № 17. P. 26–27.
12. Schwartz S.H. Are there universal aspects in the structure and contents of human values? *Journal of Social Issues*, 1994, 50. pp. 19 – 45.